

BÜRKÜT

www.burkutdergisi.com

Türk Dünyası Dergisi

Araştırma Makalesi

BÜRKÜT

Makale Geliş Tarihi: 29.11.2023

Journal of Turkish World

Makale Kabul Tarihi: 02.12.2023

Şabdanalıyev, N. (2023). 1920'li ve 1930'lu yıllarda SSCB'de yürütülen dil siyaseti ve bunun Kırgız Türkçesi üzerine etkisi. *Bürküt Türk Dünyası Dergisi*, 2(2), 126-141. <http://dx.doi.org/10.56210/burkut24>

1920'Lİ VE 1930'LU YILLARDA SSCB'DE YÜRÜTÜLEN DİL SİYASETİ VE BUNUN KIRGIZ TÜRKÇESİ ÜZERİNE ETKİSİ

Ögr. Gör. Dr. Negizbek ŞABDANALİYEV

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi negizbek.sabdanalıyev@manas.edu.kg ORCID

Öz

SSCB'nin kuruluşunun ilk yıllarında yürütülen milliyet siyaseti ve bunun bir parçası olan dil siyaseti üzerine bir çok araştırma mevcuttur. O dönemde Sovyet iktidarı tarafından yürütülen siyasete Korenizatsiya (yerelleştirme) siyaseti adı verilmiştir. Genel olarak bu siyaset, Ruslar dışındaki SSCB halkları ve bunların dilleri için iyi sonuçlarının olduğu düşünülebilir. Çünkü bundan önceki dönemlere nazaran Korenizatsiya döneminde yerel dillerin gelişmesi için sağlanan koşullar daha elverişli idi. İşte bu dönemde Kırgızistan'da da devlet yayınları Kırgız Türkçesiyle yapılmaya başlıyor, Bakü'de I. Türkoloji Kurultayı düzenleniyor, alfabe çalışmaları yapılıyor, Kırgız Türkçesinde ilk ders kitapları basılıyor, Anayasada Kırgız Türkçesinin resmî statüsü belirleniyor, mahkeme, idare, ekonomi, kültür ve eğitim kurumlarında Kırgız Türkçesinin kullanılmasına belirli bir derecede yol açılıyor. Fakat 1920'lerde başlatılan Korenizatsiya süreci sonuna kadar sürdürülmemiş ve zamanında Korenizatsiya sürecine katkıda bulunmuş aydınlarına karşı 1937-1938 yılları arasında zulmedilmiş, bunların çoğu da kurşuna dizilmiştir. Bunun arkasından da SSCB'de Rusların itibarı artmaya, sayesinde de Rus dili SSCB'de ortak yazma ve konuşma dili olmaya başlamıştır. Tüm bunlar, Rusça dışındaki dillerin gelişmesini olumsuz şekilde etkilemiş ve bu durum bağımsızlık dönemine kadar devam etmiştir. Makalede bu konular ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: Korenizatsiya (yerelleştirme), SSCB, dil siyaseti, Kırgız Türkçesi.

LANGUAGE POLICY IN THE FIRST YEARS OF THE ESTABLISHMENT OF THE USSR AND ITS EFFECT ON KYRGYZ LANGUAGE

Abstract

Many researchers have written on the nationality policy and the language policy, which was a part of it, carried out in the first years of the establishment of the USSR. The policy pursued by the Soviet government at that time was called the policy of Korenizatsiya (localisation). In general, it can be said that this policy brought good results for the peoples of the USSR other than Russians and their languages. Because the conditions for the development of local languages were more favourable during the Korenizatsiya period than in previous periods. During this period, state publications began to be made in Kyrgyz, the First Turkology Congress was organised in Baku, alphabet studies were carried out, the first textbooks in Kyrgyz were printed, the official status of Kyrgyz language was determined in

Bürküt Türk Dünyası Dergisi, 2(2), 2023, 126-141, TÜRKİYE

the Constitution, and the use of Kyrgyz language in court, administration, economy, culture and education institutions was opened to a certain extent. However, the process of Korenizatsiya initiated in the 1920s was not continued to the end and the intellectuals who had contributed to the process of Korenizatsiya were persecuted in 1937-1938 and many of them were shot. Subsequently, the prestige of Russians in the USSR began to grow, and Russian became the common written and spoken language of the USSR. All this negatively affected the development of languages other than Russian and this situation continued until the independence period. These issues are discussed in the article.

Keywords: Korenizatsiya (localisation), USSR, language policy, Kyrgyz language.

Ø. Giriş

SSCB’de yürütülen dil siyasetinden söz açmadan önce bir durumun netleştirilmesi maksada uygundur. 1917’de vuku bulan Şubat devriminden sonra Geçici Hükümet kendi reform programlarını tam olarak gerçekleştirememiştir. Aynı yıl gerçekleşmiş olan ikinci devrimin (Ekim Devrimi’nin) neticesinde Bolşevikler iş başına geçmiş ve Sovyet hâkimiyeti kurulmaya başlamıştır. Ancak Sovyet iktidarı kurulur kurulmaz SSCB devletinin otomatik olarak kurulduğunu zannetmek yanlıştır. Çünkü Sovyet iktidarı RSFSC’de başlatılmış siyasi bir rejimdir, SSCB ise RSFSC’den sonra kurulmuş bir devlettir. Sovyet iktidarı 1917-1918 yıllarında kurulmaya başlamışken, SSCB 1922 tarihinde kurulmuştur. Bu yüzden bazı araştırmacıların SSCB’deki dil siyasetini safhalara ayırırken dil siyasetinin başlangıcını 1917’ye götürmeleri doğru değildir. Mesela, Virtanen’in çalışmasında SSCB’de “*Dil Politikasının Tarihsel Gelişimi*” başlıklı bölümünde birinci aşama olarak 1917-1930 yılları arası gösterilir (Eraydın Virtanen, 2002, IX, s. 205, 209). 1922’ye kadarki döneme SSCB’nin dil siyaseti değil, Sovyet iktidarının dil siyaseti demek daha doğru olur. Ancak Sovyet iktidarı SSCB’nin kuruluşunu gerçekleştiren bir rejim olduğu için, SSCB’de yürütülen dil siyasetinin tarihsel gelişimiyle ilgili konuyu 1917 Ekim devriminden sonra kurulmuş Sovyet iktidarının dil siyaseti ile başlatmak amaca uygundur. SSCB’nin kurucusu olarak algılanan RSFSC (daha önce Rusya İmparatorluğu) çok millietli bir devlettir. 2 (15) Kasım 1917’de¹ kabul edilmiş olan “Rusya halklarının Hakları Beyannamesi”nde bu halkların eşitliği belirtilmiş, ana haklardan biri olarak da her milliyetin kendi ana dilini kullanma hakkı gösterilmiştir (DSV, 1957, s. 41). Bu belge Sovyet iktidarının ilk siyasi belgelerinden biriydi. Bu belge RSFSC Halk Komiserleri Konseyi tarafından düzenlenmiş, adı geçen konseyin başkanı Vladimir Ulyanov (Lenin) ve Konseyin Milletler Komiseri Josef (Yosif) Cugaşvili-Stalin tarafından imzalanmıştır.

1. Korenizatsiya (Yerelleştirme) Siyaseti

Ekim devriminden sonraki yıllarda geliştirilen bir takım yasalar, SSCB’yi teşkil eden devletlerin mahkeme, idare, ekonomi, kültür ve eğitim kurumlarında yerel (ulusal) dillerin kullanılmasına belirli bir derecede yol açmıştır denilebilir. 8-16 Mart 1921 tarihleri arasında Moskova’da düzenlenen Rusya Komünist (Bolşevikler) Partisinin X. Kurultayı’nda milletler meselesi üzerinde durulmuştur. İ. V. Stalin, bu kurultayda sunduğu raporunda RSFSC’de bütün milliyetlerin eşit olduğunu belirtmekle birlikte ülkede değişik milletlerin farklı gelişme düzeyinde olduğunu belirtmiş, bu milletlerin içinden büyük Rus milletinin siyaset ve sanayi bakımından

¹Rusya İmparatorluğu’nda 1918 yılına kadar Julyen takvimi kullanılmıştır. Gregoryen takviminin kullanılması hakkında kararname ancak 26 Ocak (8 Şubat) 1918 yılında kabul edilmiştir. Bu iki takvim arasında fark olduğu için 1918 yılından önceki tarihlerin verilmesinde iki tarih gösterilir (parantezin dışında daha önce kullanılmış Julyen takvimine göre, parantezin içinde ise daha sonra kabul edilen Gregoryen takvimine göre tarih). 25 Ekim 1917 tarihinde gerçekleşmiş olan Ekim Devrimi’nin 7 Kasım’da kutlanması işte bu farkla açıklanır.

diğer milletlere göre bir hayli ilerlediğini de dile getirmiştir. Ona göre, bu farkların bir yıl içinde ortadan kaldırılması imkânsız idi, fakat geri kalmış milletleri ekonomik, siyasî ve kültürel bakımdan desteklemekle bu eşitsizlik keskin bir şekilde kaldırılmalıydı (PXS, 1933, s. 186). Elbette, böyle bir ilkeler doğrultusunda ulusal dillere de dikkat edilmesi doğal bir olay idi. Ayrıca, o raporunda Stalin, Sovyet Rusya’ında yönetici veya hakları olmayan milletler kalmadığı hâlde millî meselenin hâlâ mevcut olduğuna değinmiştir.

Birçok meselenin ele alındığı bu kurultayda değişik kararlar alınmıştır. 15 Mart tarihli akşam oturumunda alınan ve “Partinin Millî Mesele Üzerine Sıradaki Maksatları” başlıklı 9. kararının “Rusya Komünist Partisinin Sıradaki Maksatları” başlıklı III. bölümünde geri kalmış milletlerin Merkezî Rusya’ya yetişmesi için onlara aşağıdaki gibi yardımın gösterilmesi gerektiği belirtilmiştir:

a) Bu halkların millî-günlük hayat şartlarına uygun şekillerde bunlarda Sovyet devlet geleneğinin geliştirilmesi ve pekiştirilmesi;

b) Bunlarda ana dilinde çalışan, yerel nüfusun hayatı ile psikolojisini bilen yerlilerden kurulmuş mahkeme, idare, ekonomi organları ile yönetim organlarının geliştirilmesi ve pekiştirilmesi;

c) Bunlarda basın, okul, tiyatro, kulüplerin, genel olarak kültür ve aydınlatma kurumlarının ana dilinde geliştirilmesi;

d) Bütün yönetim organlarında ve her şeyden önce aydınlatma çevresinde (ilk olarak Kırgızlar, Başkurtlar, Türkmenler, Özbekler, Tacikler, Azerbaycanlılar, Tatarlar, Dağıstanlılar için) yerli nitelikli işçi ve Sovyet parti personelinin kısa bir süre içinde yetiştirilmesi için ana dilinde hem eğitim yapılan müesseselerin, hem de meslekî-teknik nitelikteki kurslar ve okullar ağının oluşturulması ve geliştirilmesi (PXS, 1933, s. 576).

Görüldüğü gibi, yukarıdaki dört bendin içinden üçü (**b**, **c**, **d** bentleri) ana dilinin geliştirilmesine yöneliktir. Bu bentlerde anlatılan hükümlerin Sovyet iktidarının ilk yıllarında (1920’li yıllar) SSCB’nin dil siyasetinin temelini oluşturduğu söylenebilir. Çünkü bu yıllarda SSCB tarafından yürütülen siyaset “*korenizatsiya*” (yerelleştirme) olarak adlandırılmış, buna göre Rusya dışındaki SSCB cumhuriyetlerinde Rus dilini yerli milletin diliyle değiştirme, yerel yönetimin siyasetine yerel personeli karıştırma çabaları gösterilmiştir. *Korenizatsiya* (yerelleştirme) kelimesi ise *korennoy* (yerli halk) kelimesinden ileri gelir ve genelde Komünist Parti ve Sovyetler Birliği tarafından 1920-1930 yılları arasında SSCB’nin ulusal cumhuriyetlerinde yürüttüğü siyasetin bir yönü olarak nitelendirilir. Bu siyaset çerçevesinde söz konusu yıllarda SSCB’deki ulusal cumhuriyetlerde insanların günlük, siyasal, kültürel hayatlarını düzene sokan müesseselerde çalışanları yerli halkların temsilcileri ile değiştirmeye ve resmî yazışmaları Rus dili yanında bu halkların ana dillerinde yürütmeye yönelik işler yürütülmüştür (<https://tatarica.org/ru/razdely/istoriya/novejshee-vremya/korenizatsiya>).

Söz konusu yıllarda SSCB’ye yeni dahil edilen topluluklarda Sovyet iktidarı daha yeni kurulmuş ve o kadar güçlü değildi. Bir yandan da Sovyet iktidarı yerliler arasında fazla tanınmadığı için yerli halkın bu iktidara şüphe ve güvenmeme ile davranması doğal bir tepki idi. Böyle bir durumda başka türlü siyasetlerin yanında *korenizatsiya* (yerelleştirme) siyaseti en etkili siyaset olabilirdi. Yerliler arasında güveni sağlamak ve pekiştirmek için çeşitli kurumlara yerlilerin gelmesi maksada uygun görülmüştür. Üstelik *korenizatsiya* süreci Rusya İmparatorluğu döneminde ortaya çıkan ve etnik temellere dayanan çatışmaların ilgili halkların hatırlarından henüz

çıkmadığı döneme rast gelmiştir. Bu durumda da yerlilerin hayatını düzene sokan ve halka hizmet veren müesseselerde yerlilerin bulunması mantıklıydı. Korenizatsiya sürecinin hızlandırılmasını Stalin'in 1920'de yazdığı bir makalesi de teşvik etmiştir. Josef Stalin, “*Rusya’da Sovyet İktidarının Millî Mesele Üzerine Siyaseti*” adlı makalesi “*Rusya’da devrimin ve sivil savaşın üç yılı, Merkezî Rusya ile kırsalların karşılıklı desteği olmadan devrimin zaferle sonuçlanamayacağını gösterdi*” diye başlar ve makalenin ana fikirlerinden biri olarak Ukraynaca, Azerbaycanca, Kırgızca, Özbekçe, Başkurtça ve diğer diller gerçekten de yaşamaktadır, dolayısıyla yerlerde okullar, mahkemeler, idarî kurumlar ana dilinde çalıştırılmalı, iktidar organları yerel halklardan oluşturulmalı – böylece Sovyet özerkliği tam olarak sonuna erdirilmeli fikrini söyler (Stalin, 1920, s. 351, 359). 17-25 Nisan 1923 tarihleri arasında Moskova’da düzenlenmiş olan RKP(B)’nin XII. Kurultayında ise Stalin SSCB halkının birleşmesine engel olan üç ana faktör olarak büyük Rus şovenizmini (aşırı milliyetçiliğini), SSCB milletleri arasındaki fiilî eşitsizliği ve yerel milliyetçiliği gösterir. Bunların ortadan kaldırılması için yapılması gerekenler hakkında ise şunları ileri sürer:

Birincisi: cumhuriyetlerde Sovyet iktidarı anlaşılır ve yakın olması için, Sovyet iktidarı bizde yalnızca Rusların değil, milletlerarası da olması için bütün tedbirler alınmalı. Bunun için yalnızca okullar değil, bütün kurumlar, ister parti, ister Sovyet olsun, bütün organlar gitgide ulusallaştırılmalı, bunlar kitleye (halka) anlaşılır bir dilde çalıştırılmalı, ilgili bir halkın günlük hayatına uygun şartlarda çalışmalar yürütülmeli. İşte o zaman Rus iktidarı olan Sovyet iktidarını milletlerarası bir iktidara, bütün cumhuriyetlerin, özellikle ekonomi ve kültür bakımından geride kalmış cumhuriyetlerin işçi kitlelerine yakın, anlaşılır bir iktidara dönüştürme imkânını elde emiş oluruz (DSRKP, 1968, s. 492).

Aynı kurultayda Stalin, SSCB’nin üst iktidarında da milletlerin çıkarlarını yansıtacak olan kurulların düzenlenmesini teklif eder. J.V.Stalin’in bu fikirleri RKP(B)’nin XII. Kurultayının “Millet Meselesi Üzerine” kararının I. bölümünün 10. bendinde yer alır:

“Anlatılanlara dayanılarak kurultay parti üyelerine pratik etkinlikler olarak: ... d) milli cumhuriyetler ve bölgelerin organlarının esasen ilgili halkların dilini, günlük hayatını, özelliklerini ve geleneklerini bilen yerlilerden oluşturulmasını; e) bütün resmî organlarda ve yerli millî nüfusa ve millî azınlıklara servis yapan bütün kurumlarda ana dilinin kullanılmasını sağlayan özel yasaların çıkarılmasını; millî hakları, özellikle millî azınlıkları çiğneyenlerin bütün devrimci sertliğiyle cezalandıracak yasaların kabul edilmesinin sağlanmasını” teklif eder (DSRKP, 1968, s. 695-696).

Avusturya-Macaristan’ın bütünlüğünün korunması için bir durum söz konusu idi ve o durumu da Otto Bauer: “Ulusların ilk özlemi, kendi kültürlerini ve öncelikle kendi dillerini korumak ve geliştirmektir” şeklinde ifade etmiştir ve onun bu yaklaşımı Bolşevikler için dil politikası açısından bir model oluşturmuştur (Sarı, 1996, s. 177). Sarı, SSCB’de ulusal azınlıklara tanınacak hak ve özgürlükler hakkındaki Stalin’in düşüncelerinin büyük bir kısmının Otto Bauer’den esinlendiğini ileri sürer (Sarı, 1996, s. 177). Bu açıdan baktığımızda Avusturya-Macaristan birliği ile SSCB’deki ulusal durumlarda benzerlik bulunmaktadır: her ikisinde de başka başka soylu ulusların bir araya gelmesi söz konusu idi. Sarı’nın belirttiği gibi: “Dilin siyasal seçim nesnesi olmasını belirleyen siyasal ve toplumsal koşullar olduğuna göre 1920-1930 yılları arasındaki dönemde Rus olmayan halklara karşı oluşturulan dilsel politikanın eşitlik ilkesine dayandırılması ulusal gerçeğin bir gereği idi” (Sarı, 1996, s.177).

Böylece Sovyet iktidarının ilk yıllarında ulusal cumhuriyetlerde ana diller belli bir düzeyde gelişmiştir denilebilir. O dönemde SSCB çapında yapılan nüfus sayımlarından da bunu görmek mümkündür. Örneğin 1926 yılında yapılan nüfus sayımına göre Kırgızların sayısı 771 088 olup bunlardan 35125 kişi, yani %4,6'sı okuryazar olarak gösterilmiştir (VPN, 1928, s. 88). Borisova kendi çalışmasında bu sayıyı % 15,1 olarak gösterir, fakat kaynak göstermez (Borisova, s. 4).

Aynı yıllarda Taşkent'te bütün Orta Asya halklarının dillerinde kitap bastırılan Türkistan devlet yayını kurulmuştur. Aynı zamanda Moskova'da Milletler İşleri Halk Komiserliğinde Doğu ve Batı kolları açılmış, 1924 yılında bunlar birleştirilmiştir. 1920'li yıllarda her yerde devlet yayınları açılır: 1922'de – Kazakistan'da, 1925'te – Tacikistan ile Türkmenistan'da. 1922-24 yılları arasında Kırgızistan'ın büyük kısmı Türkistan OSSC toprakları içindeydi. 1926'da ise günümüz Kırgızistan'ın topraklarında da devlet matbaası açılmıştır (Borisova, s. 3).

Böylece korenizatsiya döneminde devlet tarafından sistemli bir şekilde hem okuma yazmayı öğretme hem de ana dilde basın ve yayım faaliyetleri yürütülmeye başlatılmıştır.

Elbette dil üzerine bu söylenenler korenizatsiya sürecinin her açıdan faydalı olduğu ifade etmez. Söz konusu sürecin SSCB'deki ulusların kültürlerine olumsuz etkileri de olmuştur. Örneğin, ateizm SSCB'de resmî olarak ideolojinin bir parçası ilan edilmemiş ise de, parti ve devlet adamları tarafından iyice desteklenmiştir ve tanrıtanımazlığın propagandası oldukça geniş bir şekilde yapılagelmiştir. Sonuçta SSCB'de doğup büyüyen nesiller dinden oldukça uzaklaşmışlardır. Korenizatsiya sürecinin bunun gibi başka da olumsuz tarafları vardır. Ancak bu çalışmanın asıl konusu dil siyaseti olduğu için bununla sınırlandırılmak maksada uygun görülmüştür.

2. Büyük Terör Dönemi

Korenizatsiya sürecinin yerel dillere belli bir ölçüde faydası olmuş ise de bu süreç sonuna erdirilmemiş, 1930'lu yıllarda SSCB'de burjuvazi milliyetçiliği ile mücadele kampanyası başlatılmış, daha önce korenizatsiya sürecinin gerçekleştirilmesine katkıda bulunan ve Sovyet iktidarı tarafından desteklenen şahısların çoğu aynı işleri için zulme maruz kalmıştır. Yani 1920'li yıllarda yapılan işler korenizatsiya döneminde olumlu olarak, 1930'lu yıllarda ise aynı işler olumsuz olarak değerlendirilmiştir.

Bir açıdan bu değişiklik, zamanında planlanmış bir siyasetin sıradaki evresi de olabilir. Bu durum hakkında Musaoğlu şunları belirtir:

Komünist toplum yaratma sürecinde ara aşama olarak ulus ve ulusal kimliklerin geliştirilmesi ve son aşamada bunların ortadan kaldırılması amacına Sovyetler Birliği döneminde ulaşılamamıştır. Kendi içinde çoğulculuk/tekçilik, idealizm/realizm ve milliyetçilik/enternasyonalizm gibi diyalektik çelişkileri barındıran Sovyetler Birliği'nin milliyetler politikası "homus sovieticus"u yaratma yerine birbirinden farklılaştırılan ve süreç içinde bu farklılıkları benimseyen ayrı milliyetler ve ulusların ortaya çıkmasına yol açmıştır (Aydın, 2018, s. 561; Musaoğlu, 2009, s. 263).

Rusların millî siyaseti üzerine araştırmalar yapan Alman bilim adamı Gerhard Simon (Zimon)'a göre eğer korenizatsiya süreci sonuna kadar devam ettirilseydi bu durum SSCB'deki millî görüşlerin gelişmesini durduracaktı; dilde, kültürde, kadro meselelerinde yerlilere verilen imtiyazlar, yerliler arasındaki ayrılıkçı ve özerklikçi düşünceleri önleyecekti (Zimon, 2001).

Fakat, Rusların dediği gibi, “tarihte şart kipinin hikâyesi yoktur.” Yani nasıl olduysa öyle oldu ve korenizatsiya süreci sonuna kadar devam ettirilseydi nasıl olacaktı sorusuna herkesin cevabı farklıdır.

1930’lu yıllarda yürütülen kampanyanın zirvesi olarak 1937-1938 yılları arası “Büyük terör” diye adlandırılan ve kitlesel zulümlerin yapıldığı bir dönem olarak gösterilebilir. Bu yıllarda Kırgız halkının K. Tınıstanov, T. Aytmatov, A. Sıdıkov, C. Abdrahmanov gibi önde gelen şahsiyetleri, o devrin aydınları kurşuna dizilmiştir ve onlar da nerede yanlış yaptıklarını anlayamadan cezaya tabi tutulmuştur. Çünkü Sovyetler iktidarına karşı güveni sağlamak ve bu iktidarı pekiştirmek amacıyla SSCB’ye yeni katılan milletler arasında yürütülen korenizatsiya siyaseti ile yönetimdekiler tarafından Sovyet iktidarının ilerlemesini engelleyen bir durum olarak nitelendirilen milliyetçiliği birbirinden ayırt etmek çok zordu hatta neredeyse mümkün değildi. Hangi durumda insanın yönetim tarafından olumlu karşılanan korenizatsiya sürecine katkı sağlamış olacağını ve hangi durumda da yine yönetim tarafından olumsuz karşılanan milliyetçilik olarak nitelendirilebilecek bir eylemde bulunmuş olacağını net bir şekilde tespit etmek adeta imkânsız idi. Yani insan memleketi için (SSCB için de) faydalı bir iş yaptığını düşündüğü hâlde bile yönetim tarafından halk düşmanı olarak algılanabiliyordu. Korenizatsiya döneminde yürürlüğe konulmuş yasalar hiç değişmeden aynen kalmış ise de o dönemde korenizatsiya siyaseti çerçevesinde yapılan çalışmalar 1930’lu yıllarda artık farklı bir şekilde değerlendirilebiliyordu. Yani bir insanın yaptıklarının değerlendirilmesi iktidarda bulunan bir kişinin algılayışına bağlıydı.

3. Kırgız Cumhuriyeti’nin 1924-1927 Yılları Arası Tarihi Gelişimi

Ulusal-bölgesel özerkliklerin kurulması korenizatsiya siyasetinin bir unsuru sayılmıştır. RKP(B) Merkezî Komitesinin organizasyon bürosu 4 Haziran 1924 tarihinde aldığı “Orta Asya Cumhuriyetlerinin Milletlere Ayrılması Hakkındaki” kararıyla Orta Asya halklarının toprakları milliyete dayalı devletlere ayrılmıştır. Buna göre RSFSC’in içinde Kara Kırgız Özerk Bölgesi kurulmuştur (Gatagova vd., 2005, s. 221-222).

Kara Kırgız Özerk Bölgesi’nin kurulmasıyla Kırgızistan’da Bolşevik partisi ve Sovyet hükümetinin idari organları oluşturulmuş, 18 Ekim 1924’te Rusya Komünist Partisi’nin merkezî komitesinin siyasi bürosu, Kara Kırgız Özerk Bölgesi’nin geçici parti bürosunun, ayrıca devrim komitesinin tüm sayısını onaylamıştır. Elbette, Sovyet iktidarının pekiştirilmesi, ideolojisinin halk içinde yaygınlaştırılması için bu etkinlikler zorunlu bir şekilde yerine getirilmeliydi. Rusya Komünist Partisi Kırgız bölge komitesinin birinci sekreterliğine M. Kamenskiy, ikinci sekreterliğine de C. Abdrahmanov, bölgenin devrim komitesinin başkanlığına İ. Aydarbekov tayin edilmiştir. Adı geçen devrim komitesi ancak 1924 yılında Pişpek’e taşınmış, daha önce Taşkent’te bulunmuştur. 15 Ocak 1925 tarihinde Kara Kırgız Özerk Bölgesi’nin kuruluş beyannamesi kabul edilmiş, Kırgızistan’ın Sovyet devrindeki devlet geleneği resmî bir şekilde ilan edilmiştir. Mart 1925’te Pişpek’te bir kurultay düzenlenmiş, kurultaya katılan delegeler Kara Kırgız Özerk Bölgesi ibaresindeki “Kara” kelimesinin kaldırılması, Kırgız Özerk Bölgesi diye yeniden adlandırılması teklifiyle merkezî hükümete hitap etmiştir. Bütün Rusya Merkezî İcra Komitesi’nin 25 Mayıs 1925 tarihli kararı uyarınca Kırgızistan resmî bir şekilde RSFSC’e bağlı Kırgız Özerk Bölgesi diye adlandırılmıştır. Çok geçmeden Kırgızistan yönetimi Bütün Rusya Merkezî İcra Komitesi’ne dilekçe ile müracaat etmiş, 1 Şubat 1926 tarihinde RSFSC’e bağlı Kırgız Özerk Bölgesi yerine RSFSC’e bağlı Kırgız Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’nin (Kırgız ÖSSC) kurulması kararı alınmış, 7-12 Mart 1927 tarihleri arasında düzenlenen Kırgız

ÖSSC’nin birinci kurultayında Kırgız ÖSSC’nin kuruluşu resmen ilan edilmiştir. Kabul edilen beyannamede Kırgız halkının kendi kaderini kendi belirlemeye haklı olduğu belirtilmiştir. İşte o kurultayda herkes için zorunlu eğitim uygulamaya alınmış, Arap harfli alfabeden Latin alfabesine geçme kararı alınmıştır. 12 Mart 1927’de Kırgız ÖSSC’nin Merkezî İcra Komitesi Prezidyumu’na 17 kişi atanmış, A. Orozbekov Prezidyum Başkanı seçilmiştir. Ayrıca, kurultayda Halk Komiserleri Konseyi kurulmuş, başkanlığına da C. Abdrahmanov tayin edilmiştir (Osmonov ve Asankanov, 2003, s. 352-353, 356, 358).² Bu olayları dikkate alarak eskiden Türkistan birliği içinde bulunan Türk boy ve topluluklarının yaşamış olduğu topraklar ulus devletlerine bölünmüştür, yani Türk birliğine darbe vurulmuş denilebilir.

4. Kırgızistan’da Alfabe Çalışmaları ve İlk Resmî Yayınlar

Kırgızlar tarih boyunca birkaç alfabe: Yenisey Yazıtları’nda kullanılan Köktürk alfabesi ile başlayıp sonraları sırasıyla Arap, Latin ve Kiril alfabesini kullanmışlardır. En uzun süre kullanılanı ise Arap harflerine dayalı alfabedir. Kırgızistan topraklarında Arap harfleri, X-XI. asırlar civarından kullanılmaya başlamıştır. Arap harflerinin Kırgızlardaki son kullanım tarihine gelince iki durum üzerinde ayrıca durmak yerinde olur:

1. Kırgız Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’nin 1928’den itibaren resmî olarak Arap alfabesinden Latin alfabesine geçmiştir. Fakat bu, 1928’den sonra bu topraklarda Arap harfleri kullanılmamıştır anlamına gelmez. Halk genel olarak yeni alfabeğe geçmiş ise de Arap alfabesi kullanılmaya devam etmiştir. 1941-1945 savaş yıllarında bazı askerlerin evlerine Arap harfleriyle yazdığı mektuplar buna delildir. Yani Arap alfabesinden sonra resmî olarak önce Latin, 1940’lardan itibaren ise Kiril alfabesine geçilmiş olmasına rağmen bazı insanlar asırlarca devam eden geleneği yaşatmıştır.

2. Bazı araştırmacılar 1928’den itibaren Kırgızların Arap alfabesinden Latin alfabesine geçtiklerini ileri sürerler. Örneğin Kıyal Kamçıbekova, kendi makalesinde Kırgızların alfabeleri hakkında söz ederken “*X. yüzyıldan itibaren XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Arap alfabesini kullanmışlardır*” cümlesini kullanır (Kamçıbekova, 2008, s. 32). Fakat burada bir durumu belirtmek yerinde olur. 1928’de sadece bugünkü Kırgız Cumhuriyeti’ndeki Kırgızlar Latin alfabesine geçmişlerdir. Örneğin Çin’deki Kırgızlar hâlâ Arap alfabesini kullanmaktadırlar.

1920’li yılların başında SSCB’de halkların yazısını Latin alfabesine geçirme hareketi başlatılmıştır. Çünkü, korenizatsiya siyasetinin ilanından çok geçmeden esas zorluk olarak Sovyet devletinin halklarında standart dillerin bazı halklarda tamamen yokluğu, diğerlerinde ise bu dillerin zayıf derecede olduğu tespit edilmiştir. Bu yıllar içerisinde SSCB’nin bazı halklarının alfabeleri Latin alfabesine geçirilmiş, bu yönde Azerbaycan’ın elde ettikleri başarılar partinin XII. kurultayında takdir edilmiştir. 1923-1924 yıllarından itibaren millî yazısı “zayıf gelişmiş” diğer Türk halklarında Latin alfabesini kullanıma sokma çalışmaları organize edilmiştir. Farklı halkların yazısının gelişme hızındaki fark, etnik grupların çeşitliliği ve bunların arasındaki sınırların kesin olmayışı dil geliştirme etkinliğinin merkezîleştirilmesini zarurî kılmıştır. 1926 Şubat ve Mart aylarında daha önce kurulan Sovyet Birliği Merkezî Yeni Alfabe Komitesi esasında Bakü’de I. Tükoloji Kurultayı düzenlenmiş, onda Doğu cumhuriyetlerinin temsilcilerine Azerbaycan’daki Latin alfabesine geçiş deneyiminin dikkate alınması teklif edilmiştir (Borisova,

² Kırgız Cumhuriyeti’nin 20. asırdaki tarihi gelişimi ile ilgili belgeli ve ayrıntılı bilgiler için Cumanaliyev’in “Kırgızskaya gosudarstvennost v XX veke: dokumenti, istoriya, kommentarii (XX. asırda Kırgız devlet geleneği: belgeler, tarih, yorumlar)” adlı eserine başvurulabilir.

s. 3-4). Anılan kurultaya Kırgız Cumhuriyetinden Kasım Tınıstanov ile Bazarkul Daniyarov katılmıştır (PVTs, 2011, s. 542, 544).

Latinceye dayalı ulusal alfabelerin milletlerarası grafik ve fonetik bakımdan birleştirilmesi gibi alfabelerin tek standarda uydurulma narası ilk defa o kurultayda atılmıştır. Tek standarda uydurmanın amacı bağımsız olarak dil geliştirme ve bunu alfabe de yansıtmaya imkânının korunmasıyla birlikte halkların kültürel ve siyasî bakımdan birleştirilmesine yönelik hedefleri yerine getirmek idi. Yeni yazının ortak sistemi olarak Latin alfabesinin seçilmesi lengüistik sebeplerden daha çok ideolojik ve toplumsal sebepler ile şartlandırılmıştır. Bunlar Orta Asya halklarının Avrupalılaştırılması hedefine de, 1920’li yıllarda güncel olan dünya devrimi ve ileriki ortak proletarya dil fikrine uygunluğun da kendisi idi. Üstelik, Kiril ile Arap yazısından farklı olarak Latin alfabesi, bu halkların geçmişi ile olan siyasî çağrışımlardan uzak idi (Borisova, s. 3-4).

Komitenin faaliyetinin bilimsel bakımdan temellendirilmiş yüksek düzeyde olması, önde gelen filologların katılması ile sağlanmıştır: komitenin bileşiminde komitenin bilimsel faaliyetini yöneten N. F. Yakovlev, L. İ. Jirkov, Ye. D. Polivanov, A. M. Suhotin, N. K. Dmitriyev, K. K. Yudahin, N. N. Poppe ve diğerleri yer almıştır. Yeni alfabenin teorik temellerinin işlenmesi yukarıda anılan araştırmacılara aittir (Borisova, s. 5, Yakovlev, 1928, s. 41–64).

Alfabe yaratmanın evrensel algoritmaları hesaplanmıştır; yazının varyantlarının amaca uygunluğu bunların dil bilimi, poligrafi, pedagoji ve psikoloji kriterlerine uygunluğu ile belirlenmiştir. Özel olarak bütün alfabeler Psikoloji Enstitüsünde elyazma ve basılı metnin algılanmasına göre ele alınmıştır (Borisova, s. 5).

Alfabe oluşturulurken bunun öğretiliş hususiyetlerine de büyük önem verilmiş, her şeyden önce iki talep ileri sürmüştür; yazının tutarlılığı ile kopuk olmaması. Grafik kuralları arasında grafemlerin bireysel farkları ve yazılışının kolaylığı meselesi son derece aktif bir şekilde görüşülmüştür. 1930 yılına doğru daha önce Arap alfabesini kullanmış olan halkların yazısının Latin alfabesine dönüştürülmesi ile tek standarda uydurulmuştur (Borisova, s. 6).

Bu yıllar içinde Kırgız dilinin yazısında da büyük değişiklikler olmuştur. Öneğin Karahanlılar devrinden beri Kırgızistan’ın sınırları içerisinde Arap harfli yazı kullanılmaya başlanmıştır. Bu yazı Çağatay devrinde de kullanılmış ve bu gelenek genel olarak 20. asrın başlarına kadar devam etmiştir. Fakat Arap alfabesinde özel ünlüler için kullanılan yalnızca bir harf ‘ (elif) yer alıyor, esasen ünsüzlerin şartlı işareti olan ayrıca ʁ (vav) ve ʁ (ya) harfleri de ünlüleri ifade etmek için kullanılıyordu. Ama ‘ (elif) harfi aynı zamanda a ve e sesini, ʁ (vav) harfi v, o, ö, u, ü seslerini, ʁ (ya) harfi y, ı, i seslerini bildirdiğinden, Arap harfleriyle yazılmış metinlerin okunmasında zorluklar ortaya çıkıyordu. Bu durumu dikkate alan İ. Arabayev, K. Tınıstanov, H. Karasayev gibi dilciler öncelikle 1924-1928 yılları arasında Kırgızlarda kullanılan Arap alfabesini tanzim etmiş (ek işaretler getirmekle bir harfin birkaç sesi ifade ettiği halleri ortadan kaldırmış), 1928-1940 yılları arasında K. Tınıstanov, H. Karasayev, O. Aliyev ve diğerleri Kırgız yazısını Latin alfabesine aktarma etkinliğini yürütmüşlerdir. Bunun yanı sıra Kırgızca ilk ders kitapları da aynı yıllar içinde çıkarılmıştır: 1924’te İ. Arabayev’in “Alippe”, 1927’de İ. Arabayev ile H. Karasayev’in ortak “Saamalık”, 1927-1928 yıllarında K. Tınıstanov’un “Okuy caza bil”, “Ene tilibiz”, 1933’te T. Bayciyev ile Z. Bektenov’un “Ene til”, 1934’te K. Tınıstanov’un “Morfoloğiya”, 1936’da “Sintaksis” adlı kitapları yayınlanmıştır. Bu kitaplar okul öğrencileri düzeyinde olup, Kırgızca konuşanlara ithaf edilmişken, 1938’de İ. A. Batmanov’un ilk yayını yapılan “Grammatika kirgizskogo yazık’a”, K. K. Yudahin’in “Kirgizsko-Russkiy slovar” adlı

çalışmaları yüksek eğitim kurumları için ve yalnızca Kırgızca konuşanlara değil, Rusça konuşanlar için de yazılmış eserler olarak ele alınabilir.

Bunun yanında 1920-1930 yılları arasında “Erkin-Too” gazetesi (1924), “Cay madaniyat colunda” ve “Kommunist” dergileri (1926) gibi kitle iletişim araçları neşredilmeye başlamıştır. Edebî eserler içinden K. Bayalinov’un 1928’de çıkan “Acar” uzun öyküsü anılabilir. Sözü edilen yıllarda çıkan gazeteler, edebî eserler, ders kitapları ile ilgili geniş bilgi B. Oruzbayeva’nın eserinden elde edilebilir (Oruzbayeva, 2004, s. 14-16).

5. Yasa Çalışmaları

25-30 Nisan 1929 tarihleri arasında Kırgız ÖSSC II. Kurultayında Kırgız ÖSSC Anayasası kabul edilmiştir. Dil siyaseti bakımından bu son derece önemli bir olaydır. Çünkü anayasada Kırgızistan’daki bütün halkların eşitliği ilan edilmiş, bunların kendi ana dilinde eğitim görmeye haklı olduğu belirtilmiştir. Kırgız ve Rus dilleri Kırgız ÖSSC’nin resmî dilleri olarak onaylanmıştır. Memurların bu iki dili de bilmesi zorunlu kılınmış, neticede Kırgız dilinin rolü belirli bir düzeyde artmış ve gelişmesi için şartlar yaratılmıştır.

5 Aralık 1936’da SSCB meclisinin VIII. Kurultayında SSCB’nin ikinci anayasası kabul edilmiş, buna göre Kırgız SSC’si kurulmuş, SSCB’nin içinde bulunan ve bu birlikten gönüllü olarak çıkmaya haklı olan müttefik cumhuriyetin statüsünü kazanmıştır.

RK(B)P’nin kurultayında Sovyet toplumunun sosyalizm aşamasına eriştiğini ilan eden Stalin millî kültürlerin “kuruluşunun” yeni formülünü doğrulamıştır: “SSCB’de proletarya diktatörlüğü ile sosyalizmin kuruluş dönemi gerçekte millî kültürlerin içerik bakımından sosyalist, form bakımından millî olan inkişaf dönemi sayılır.” Korenizatsiya siyasetinin devam ettirilmesini talep etmekle o, sınıflar mücadelesinin keskinleşmesi şartlarında ortaya çıkan iki tehlikeyi ayırmıştır: siyasî sahneyi terk etmekte olan sınıfların eski hakimiyetini yeniden elde etmeye eğilimini yansıtan “büyük Rus şovenizmi” ile burjuvazinin kendi istediği izolasyonunda ifade edilen “yerel milliyetçilik” millî kültürlerin gelişmesiyle oluşan uluslararasılık ileriki ortak dilli sosyalist toplumun temelini oluşturmuştur.

6. Rusçanın Lingua Franca’ya Dönüşmesi

1928–1931 yılları arasındaki endüstriyelendirme döneminde Rus dilinin “lingua franca” statüsü oluşmaya başlar. Nüfus göçünün gelişmesi ve milliyet özelliği bakımından cemaat içinde izolasyona yol verilmemesi şartlarında Ruslar her yerde ana dilinde eğitim alma imkânını elde etmişken, milliyeti farklı göçmenler için millî okullar açılmamıştır (Borisova, s. 8).

Bunun arkasından Rusların SSCB’deki yazılı olmayan özel statüsü oluşmaya başlamıştır. Yani yasalara göre SSCB’deki tüm halklar eşit olmasına rağmen Ruslar ülkenin esas halkı olarak algılanmaya başlamıştır. Tüm bunlar Rus dilinin daha prestijli bir dil olmasını diğer dillerin ise Rusçadan en azından bir adım geride kalmasını sağlamıştır. Rusların dışındaki halklarda ana dilini öğrenme ve kullanma motivasyonu oldukça düşmüştür. Tüm bunlar 1940’lara doğru Latin alfabesini kullanan SSCB’deki milletlerin tamamının Kiril alfabesine direnmeden geçmesine zemin hazırlamıştır. Böylece zamanla SSCB’deki milletler, bunların arasında Kırgızlar da Kiril alfabesine geçmiştir. Günümüzde Kırgız Cumhuriyeti’ndeki Kırgızlar hâlen de bu alfabeyle kullanılmaktadırlar.

SSCB’de yürütülen millî siyasetin yeniden ele alınması meselesinde önemli rolü (Bolşeviklerin) Sovyet Birliği Komünist Partisi Merkezî Komitesinin Siyasî Bürosu tarafından

1932 Aralık ayında alınan kararlar oynamıştır. Adı geçen büronun 14 Aralık tarihli oturumu tahlil hazırlama buhranına ithaf edilmiştir. Oturumun sonuçlarına dayalı olarak çıkarılan kararnamede buhranın ana sebepleri millî faktör açısından formüle edilmiştir. Orada Ukrayna’da yürütülen Ukraynalılaştırma süreci ilk defa eleştirilmiştir. Bu eleştiri SSCB’de yürütülen korenizatsiya siyasetiyle de dolaylı bir şekilde ilgiliydi (Musayev, 2018, s. 100). Bunun üzerine SSCB’nin millî siyasetinin önde gelen araştırmacısı T. Martin konuyla ilgili şunları ifade etmiştir:

Merkezî komitenin ve Halk Komiserleri Konseyinin fikrinde, millî siyaset Bolşevik yolunda doğru yürütülmek yerine, Ukrayna’nın bazı bölgelerindeki Ukraynalılaştırma her bölgenin özelliği dikkate alınmadan, Ukraynalı Bolşevik personelinin katılımı sağlanmadan, mekanik bir biçimde yürütülmüş, bu durum ise sırasıyla milliyetçi burjuvazi elemanlarının kendileri için yasal kalkanlar, karşıdevrimci hücrelerinin ve organizasyonlarının kurulmasını kolaylaştırmıştır (Martin, 2001, s. 354).

Böylece, Siyasî Büro’nun 15 Aralık tarihli oturumunun ikinci kararı ile RSFSC’nin bütün bölgelerindeki Ukraynalılaştırma süreci resmî bir şekilde durdurulmuş ve T. Martin’in fikrine göre bu kararlar SSCB’nin millî siyasetinde keskin değişiklikler getirmiştir (Musayev, 2018, s. 100; Martin, 2001, s. 356). Neticede, siyasette korenizatsiyanın birçok unsuruna son verilmiş, Rus kültürüne ağırlık verilmeye başlanmıştır. Korenizatsiya siyaseti 1930’lu yıllarda başlatılan yönetimi merkezîleştirme hareketine gittikçe engel oluşturmaya başlamıştır. Üstelik, iktidar korenizatsiya siyaseti devam ederse, yerel milliyetçilik ile bölücülük güçlenir diye sakınmıştır. İ. V. Stalin 24 Ocak 1934 yılında Sovyet Birliği Komünist Partisinin XVII. kurultayında okuduğu sunumunda yerli milliyetçiliği tehlike bakımından büyük imparatorluktaki Rus şovenizmine denk tutmuştur (Stalin, 1951, s. 361).

1930’lu yılların ortasında başlatılan Sovyetlerin millet siyasetindeki değişiklik korenizatsiya sırasında uygulanan kültürel özerkliğin bütün unsurlarının ortadan kaldırılmasına vesile olmuştur (Musayev, 2018, s. 102). Rus kültürü, Rusçuluk tamamen restore edilmiş, bilimsel ve sosyo-politik konularda on yıl önce çok eleştirilen “büyük imparatorluk şovenizmi” hemen hemen dile getirilmez olmuştur. Mesela, korenizatsiya döneminde 1930 yılında M. N. Pokrovskiy’in “İstorik-marksist” dergisinde yayımlanan “Voznikoveniye Moskovskogo gosudarstva i “velikorusskaya narodnost” (Moskova devletinin ortaya çıkışı ve büyük Rus halkı)” adlı makalesindeki ifadeleri bu duruma örnek gösterilebilir:

“Yalnızca Moskova Çarlığı değil, Moskova prensliği de “halkların hapishanesi” olmuştur. Büyük Rusya “diğer milletlerin” kemiklerinin üzerinde kurulmuştur... Ancak her türlü zulüm ile mücadele etmiş ve etmekte olan bir güç büyük Rus zulmünü kırdığında bu zulmün getirdiği ıstırapların karşılığında fidye ödenmiş olabilir” (Pokrovskiy, 1930, s. 28). Bunun gibi fikirler korenizatsiya döneminde iktidarın siyasetine uygun gelmişken, Büyük Terör yıllarında Pokrovskiy ve bunun gibi şahıslar şiddetli eleştiriye tabi tutulmaya başlamıştır. Artık tam tersine, Rus halkını öven makalelere yer verilmeye başlamıştır. Mesela, Mayıs 1938’de “Bolşevik” dergisinde B. Volin’in “Büyük Rus halkı” adlı makalesi yayımlanmış, işbu makale: *“Büyük Rus halkı sosyalizmin bütün düşmanlarına karşı mücadelede ilk sırada duruyor. Büyük Rus halkı Sovyet topraklarındaki bütün halkların insan olarak mutluluğunu, komünizm uğrunda mücadelesini yönetir”* (Volin, 1938, s. 36). Böylece, büyük Rus halkı kavramı kalıplaşmaya başlamıştır.

Sovyetler millet siyasetinin değişmesi millî alfabelerin tanzim çalışmalarını da etkilemiştir: Latin alfabesine geçiş süreci süreci 1933-34 yıllarında durdurulmuş, ulusal yazıları Kiril’e aktarma çalışması başlatılmıştır. 1937-38 yıllarında Sovyet Birliği Komünist Partisi Merkezi

Komitesinin bir takım ilgili kararnamesi kabul edilmiştir (SE, 2012, s. 171-173, 180-181, 183-185).

Büyük Terör döneminin, yani 1930'lu yılların daha bir özelliği, SSCB cumhuriyetlerinde Rusların sayısı bir hayli artmıştır ve bu durumun da siyasetin değişmesine tesiri olmuştur. Başka bir deyişle korenizatsiya döneminde yerli halk arasında Ruslar ve Rusça bilenler de çok azdı. Dolayısıyla Sovyet ideolojisini halk arasına yaymak için yerli halkların ulusal dillerine ihtiyaç vardı. 1930'larda ise SSCB cumhuriyetlerinde Rusların çoğalmasıyla ve yerli halk arasında Rusça bilenlerin sayısının artmasıyla artık ulusal dillere olan ihtiyaç oldukça azalmıştı. Elbette, bunun objektif sebepleri de var idi: yer yerlerde yeni kurum, işletmeler açılmış, onlara kitle halinde Rus işçi ve uzmanları alınmıştır. 1926 ve 1939 tarihli bütün Sovyet nüfus sayımının verilerine göre, ulusal cumhuriyetlerdeki Rusların sayısı hemen hemen iki kat artmıştır (Kabuzan, 1996, s. 279). Artık “...beynelmilelci Bolşevikler taktik amaçlarına ulaşmak, ayrıca uyruğu başka milliyetçilerin fazla hırsına gem vurmak için Rus milliyetçiliğinden faydalanmaya başlamıştır” (Vdovin vd., 1998, s. 229-230).

7. Sonuç

1920'li yıllarda korenizatsiya (yerelleştirme) siyaseti ilan edilmiş, yerli milletler arasında yer alan Kırgızların da durumu ulusal meseleler açısından hayli iyileşmiştir: idarî yönetime ilgili halkın dilini bilen yerlilerin katılması sağlanmaya başlamış, yönetim organlarında, memurluklarda, mahkemelerde, eğitim kurumlarında ve başka yerlerde yerli halkın ana dili kullanılır olmuştur. Bunun yanında ana dilinde ders kitapları, gazete ve dergiler, edebî eserler basılmaya başlamıştır. Buna ek olarak yerli dilleri araştıran çeşitli merkezler oluşmuştur. Fakat bu siyaset 1930'lu yılların başında değişmiş, Sovyetlerin millet siyasetinin önceki ilkeleri yeniden gözden geçirilmeye başlamıştır. Anılan siyasetten resmî olarak vazgeçilmemiş, ama bu siyasetin kendi amacına ulaşamamakta olduğu anlaşılmaya başlamıştır: yönetimde millî personelin hazırlanması, millî sivil ve teknik aydınları oluşturma amacı daima ve her yerde gerçekleştirilememiştir. Böylece SSCB cumhuriyetlerinde ve Kırgızistan'da da Rus halkının ve Rus dilinin üstünlüğü hüküm sürmeye başlamış ve bu durum bağımsızlık yıllarına kadar devam etmiştir.

Korenizatsiya siyasetinden vazgeçilmesi sebebine gelince şimdiye kadar bu konuyu ele alan araştırmacılar tarafından iki türlü hipotez oluşturulmuştur. Hâlâ üzerinde tartışmaların devam eden hipotezleri şöyle dikketlere sunmak mümkündür:

1) Korenizatsiya siyaseti başından beri geçici bir etkinlik olarak algılanmıştı ve sonradan bundan vazgeçileceği başından belliydi. Bu açıdan baktığımızda gerçekten de yerli halk arasında Ruslar ve Rusça bilenler de çok az iken Sovyet ideolojisini halk arasına yaymak için yerli halkların ulusal dillerine ihtiyaç vardı. Ancak 1930'larda SSCB cumhuriyetlerinde Rusların çoğalmasıyla ve yerli halk arasında Rusça bilenlerin sayısının artmasıyla artık ulusal dillere olan ihtiyaç oldukça azalmıştı. Bu durumda artık korenizatsiya sürecinden vazgeçilebilirdi. Yani SSCB cumhuriyetlerinde Sovyet iktidarının kurulması ve pekiştirilmesi için o milletlere geçici olarak kültürel özgürlük tanınmış olabilir.

2) Millet siyaseti hep ele alınan unsurlardandı. 1920'lerde millet meselesini ele almanın birçok sebebi vardı ve SSCB'nin Lenin, Stalin gibi önde gelenleri de bu mesele hakkında düşüncelerini çeşitli toplantılarda ileri sürmüşlerdi. Böylece korenizatsiya siyaseti gerçekten de iyi bir siyaset olduğuna iktidar tarafından inanılarak da sürdürülmüş olabilir. Fakat sonraki gelişmeler iktidarın bu siyasetten vazgeçmesine sebep olmuştur. Çünkü korenizatsiya siyaseti

bağımsızlık, özgürlük, özerklik, ayrıcalık, milliyetçilik düşüncelerini de beraberinde getirecekti (getirmişti bile denilebilir). Böyle gelişmelerin iktidar tarafından benimsenmeyeceği açıktı. Çünkü bilindiği gibi SSCB totaliter bir devletti ve merkezîleştirilmiş bir iktidara sahipti. Böylece ilk başta iyi bir siyaset olduğuna inanılarak sürdürülen korenizatsiya siyaseti, sonraları merkezî yönetim için tehlikeli olduğu anlaşılacak şekilde değiştirilmiş olabilir.

Bu iki tahminin hangisinin doğru olduğunu tespit etmek neredeyse mümkün değildir. Elimizdeki belgelere göre her ikisi de doğru olabilir. Elimizde olan belgeler dışında ve bu konuya ışık tutabilecek yeni bir belgeler bulununcaya kadar bu iki tahminin de doğruluk olasılığı aynıdır denilebilir.

Elbette korenizatsiya sürecinin her açıdan faydalı olduğu ileri sürülemez. Söz konusu sürecin SSCB'deki ulusların kültürlerine olumsuz etkileri de olmuştur. Örneğin, ateizm SSCB'de resmî olarak ideolojinin bir parçası ilan edilmemiş ise de, parti ve devlet adamları tarafından iyice desteklenmiştir ve tanrıtanımazlığın propagandası oldukça geniş bir şekilde yapılagelmiştir. Sonuçta SSCB'de doğup büyüyen nesiller dinden oldukça uzaklaşmışlardır. Korenizatsiya sürecinin bunun gibi başka da olumsuz tarafları vardır. Ancak bu çalışmanın asıl konusu dil siyaseti olduğu için bununla sınırlandırılmak maksada uygun görülmüştür.

1930'lu yılların ortasından sonra korenizatsiya siyasetinden vazgeçilmiş, Sovyet vatandaşı denilen yeni bir benliği yaratma teşebbüsü başlatılmıştır. Rus dili Sovyet vatandaşlarının ortak dili olarak, Ruslar ise SSCB'deki önder halk olarak algılanmaya başlamıştır. Bu yeni siyaseti yürütebilmek için de eğitim dillerine bakmaksızın tüm okullarda Rus dili zorunlu ders olarak okutulmaya başlamıştır. Böylece Rus dili çok dilli SSCB devletinin ortak diline dönüşmüş ve bu durum adeta SSCB'nin dağılmasına kadar devam etmiştir. Hâlen de Kırgız Cumhuriyeti'nde anayasaya göre Kırgız dili devlet dili iken Rus dili ülkenin resmî dilidir. Mehmet Aydın'a göre Kırgız Cumhuriyeti Anayasası'nda Rusçanın resmî dil olarak yer alması “*Kırgızistan'ın bağımsızlığını kazandıktan sonra genel olarak Sovyetler'in dil politikasına bağlı kaldığını*” gösterir (Aydın, 2018, s. 563).

Kaynaklar

- Aydın, M. (2018). Kırgızistan örneğinde sovyetler birliğinin dil politikalarının sonuçları. *Yeni Türkiye Dergisi*, 101, 561-567.
- Cumanaliyev, A. (2003). Kırgızskaya gosudarstvennost v XX veke: dokumentı, istoriya, kommentarii: uçebnoe posobie.
- DSRKP: Dvenadtsaty s'ezd RKP(B). (1968). *Stenografiçeskiy otçët*. Politizdat.
- DSV: Dekretı Sovetskoy vlasti (Sovyet iktidarının kararnameleri). (1957). *Gosudarstvennoe izdatelstvo političeskoj literaturı*.
- Eraydın Virtanen, Ö. (2002). *Dil Politikalarına Bütüncül Bir Yaklaşım: Orta Asya'da Dil Politikaları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi: İÜ SBE, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı.
- Gatagova, L.S., Koşeleva, L.P., Rogovaya, L.A. (editörler). (2005). TSK RKP(B)-VKP(b) *i natsionalny vopros Rossiyskaya političeskaya entsiklopediya*
- Kabuzan, V. (1996). *Russkie v mire*. İRİ RAN.
- Kamçibekova, K. (2008). Sovyet dönemi Kırgız Türkçesinde dil planlaması. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 26, 31-40.

- Martin, T. (2001). *The affirmative action empire. nations and nationalism in the Soviet Union, 1923-1939*. Cornell University Press.
- Musaoğlu, N. (2009). Orta Asya cumhuriyetlerinde dil, ulusal kimlik ve demokrasi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 261-273.
- Musayev, V. İ. (2018). Povорот v sovetskoy natsionalnoy politike v seredine – vtoroy polovine 1930-h gg. *Narodi i religii Evrazii*. 2(15), 96-111.
- Oruzbayeva, B. (2004). *Mamlekettik tildin örkündöö keleşegi (1989-1999-cıldar)*. Mamlekettik til cana entsiklopediya borboru.
- Osmonov, Ö. Ve Asankanov A. (2003). *Kırgızstan tarihi (En bayırkı doordon azırkı mezigilge çeyin)*.
- Pokrovskiy, M. N. (1930). Vozniknovenie Moskovskogo gosudarstva i “velikorusskaya narodnost”. *İstori-kmarksist*, 18-19, 14-28.
- PVTS: Perviy vsesoyuzniy tyurkologičeskiy s'ezd. 26 fevralya – 5 marta 1926 g. (Stenografičeskiy otčet). Ministerstvo kulturi i turizma Azerbaydjanskoy Respubliki i Natsionalnaya biblioteka Azerbaydjana imeni M.F.Ahundova, Baku: “Nagıl Evi”, 2011.
- PXS: Popov N. N. (1933). *Protokoli X s'ezda RKP(B)*. İstitut Engelsa-Marksa-Lenina.
- Sarı, N. (1996). *Dil-politika ilişkisi açısından Rus ve Sovyet dil politikaları*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi], İstanbul Üniversitesi.
- SE: *Sovetskaya etnopolitika* (2012). 1930-e – 1940-e godı: sbornik dokumentov. İRİ RAN.
- Stalin, İ. V. (1951). *Soçineniya*. 13, Politizdat.
- Stalin, İ.V. (1920). *Politika Sovetskoy vlasti po natqionalnomu voprosu v Rossii*.
- Stalin İ.V. (1947). Soçineniya. – c. 4. – M.: OGİZ; Gosudarstvennoe izdatelstvo političeskoj literaturı, 351–363.
- Vdovin, A. İ., Zorin, V. Yu., Nikonov, A. V. (1998). *Russkiy narod v natsionalnoy politike. XX vek. Russkiy mir*.
- Volin, B. (1938). Velikiy russkiy narod. *Bolşevik*,. 9, 26-36.
- VPN: Vsesoyuznaya perepis naseleniya 17 dekabrya 1926 g.: kratkie svodki / izd. TSU Soyuz SSR. - M, 1927-1929. - 10 c. - V nadzag.: Tsentr. statist. upr. SSSR. Otd. Perepisi. Vıp. 7: Vozrast i gramotnost naseleniya SSSR. - 1928. - 111, [1] s.: tabl. 88(90).
- Yakovlev, N. F. (1928). Matematičeskaya formula postroeniya alfavita (opit praktičeskogo prilojceniya lingvističeskoj teorii). *Kultura i pismennost Vostoka*, 41–64.

İnternet Kaynakları

- Borisova, İ. Yu. Osobennosti sovetskoy yazıkovoy politiki s 1917 g. do kontsa 1930-h gg. Kaynak: <https://studylib.ru/doc/2572403/osobennosti-sovetskoj-yazykovo-politiki-s-1917-g-po-konec>. Erişim tarihi: 21.11.2023
- <https://tatarica.org/ru/razdely/istoriya/novejshee-vremya/korenizaciya> Erişim tarihi: 03.10.2023

Zimon, Gerhard. (2001). Umom Rossiyu ne ponyat: Strana i ee mifi. *Vestnik Evroptı*, №3. Berlin.
Kaynak: <https://magazines.gorky.media/vestnik/2001/3/umom-rossiyu-ne-ponyat.html>
Erişim tarihi: 20.11.2023

Kısaltmalar

DSRKP: DSRKP: Dvenadtsatıy s'ezd RKP(B) (Rus (Bolşevikler) Komünist Partisinin 12. Toplantısı)
DSV: Dekretı Sovetskoy vlasti (Sovyet iktidarının kararnameleeri)
ÖSSC: Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
PXS: Protokolı X s'ezda RKP(B) (Rus (Bolşevikler) Komünist Partisinin 10. Toplantısının tutanakları)
PVTS: Pervıy vsesoyuzny tyurkologičeskiy s'ezd (Birinci Sovyet Türkoloji Kurultayı)
RKP(B): Rossiyskaya Kommunističeskaya Partiya (Bolşevikov) (Rus Bolşevikler Komünist Partisi)
RSFSC: Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti
SE: Sovetskaya etnopolitika (Sovyet Etnopolitiği)
SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
VPN: Vsesoyuznaya perepis naseleniya (Tüm SSCB nüfus sayımı)

Extended Abstract

It can be said that a number of legal documents developed in the first years after the October Revolution paved the way to a certain extent for the use of local (national) languages in court, administrative, economic, cultural and educational institutions of the states constituting the USSR. The policy conducted by the USSR in these years was called "korenizatsiya" (localisation), according to which efforts were made in the republics of the USSR to replace the Russian language with the language of the local population and to involve local personnel in the politics of local government. Within the framework of this policy, in these years, in the national republics of the USSR, work was carried out to replace representatives of indigenous peoples with representatives of indigenous peoples in the institutions that organise the daily, political and cultural life of the people, and to conduct official correspondence in the native languages of these peoples in addition to the Russian language. During the period of Korenizatsiya, the state began to systematically teach literacy and to carry out press and publishing activities in the native language. Thus, it can be said that in the first years of Soviet power, mother tongues in the national republics developed to a certain extent.

Since 1923-1924, the introduction of the Latin alphabet in other Turkic peoples with poorly developed national script was organised. By 1930, the Latinisation and standardisation of the script of the peoples who had previously used the Arabic alphabet was completed.

During these years, the writing of the Kyrgyz language also underwent major changes. Firstly, between 1924-1928, the Arabic alphabet used in the Kyrgyz language was adjusted (by introducing additional signs, they eliminated the cases where one letter expressed several sounds), and between 1928-1940, the activity of transferring the Kyrgyz script to the Latin alphabet was carried out. In addition, the first textbooks in Kyrgyz were published in the same years.

In addition, between 1920-1930, mass media such as the newspaper "Erkin-Too" (1924), the magazines "Cay madaniyat colunda" and "Kommunist" (1926) began to be published.

In 1929 the Constitution of the Kyrgyz ASSR was adopted. This was an extremely important event in terms of language policy. Because in the Constitution the equality of all peoples of Kyrgyzstan was declared and it was stated that they had the right to receive education in their native language. Kyrgyz and Russian languages were approved as the official languages of the Kyrgyz ASSR. As a result, the importance of the Kyrgyz language increased to a certain extent and conditions were created for its development.

However, the process of korenizatsiya was not brought to an end, in the 1930s a campaign to combat bourgeois nationalism was launched in the USSR, and many of those who had previously contributed to the realisation of the korenization process and were supported by the Soviet power were persecuted for the same deeds.

The peak of the campaign carried out in the 1930s can be considered the years 1937-1938, when the so-called "Great Terror" and mass persecutions were carried out. In these years, prominent figures of the Kyrgyz people such as K. Tynystanov, T. Aitmatov, A. Sydykov, J. Abdrahmanov, intellectuals of that time were shot.

During the industrialisation period between 1928 and 1931, the status of the Russian language as "lingua franca" began to be established. Under the conditions of the development of population migration and the absence of isolation within the community in terms of nationality, Russians everywhere had the opportunity to study in their mother tongue, while national schools were not opened for immigrants of different nationalities.

Subsequently, the unwritten special status of Russians in the USSR began to emerge. In other words, Russians began to be perceived as the main people of the country, although according to the law all the peoples of the USSR had equal rights. All this made the Russian language a more prestigious language, while other languages remained at least one step behind Russian, and the motivation to learn and use their mother tongue among non-Russian peoples decreased considerably. This situation paved the way for the transition of all the nations in the USSR, which used the Latin alphabet towards the 1940s, to the Cyrillic alphabet without resistance. Thus, over time, the nations of the USSR, including the Kyrgyz, switched to the Cyrillic alphabet, and the Kyrgyz in the Kyrgyz Republic still use this alphabet.

The change in Soviet national policy, initiated in the mid-1930s, led to the abolition of all elements of cultural autonomy practised during the Korenizatsiya. Russian culture and Russianism were completely restored, and in scientific and socio-political matters the "chauvinism of the great empire", which had been so much criticised ten years earlier, was virtually silenced.

The change in the Soviet national policy also affected the work on the national alphabets: The process of Latinization was stopped in 1933-34, and the transfer of national scripts to Cyrillic was started.

The period of the Great Terror, i.e. the 1930s, was characterised by a significant increase in the number of Russians in the republics of the USSR, which had an impact on the change of politics. In other words, there were very few Russians and Russian speakers among the indigenous population in period of Korenizatsiya. Therefore, the national languages of the indigenous peoples were needed to spread Soviet ideology among the population. In the 1930s, with the increase in

the number of Russians and Russian speakers in the republics of the USSR the need for national languages was considerably reduced.

To summarise the foregoing, in the 1920s, the policy of korenizatsiya (localisation) was announced, and the situation of the indigenous peoples, including the Kyrgyz, improved considerably: the participation of indigenous people who knew the language of the relevant people in the administrative administration began to be ensured, the native language of the indigenous people began to be used in administrative bodies, civil offices, courts, educational institutions and other places. In addition, textbooks, newspapers and magazines, literary works began to appear in the native language. There were also various centres for the study of indigenous languages. However, this policy changed in the early 1930s, and the previous principles of the Soviet nationality policy began to be revised. This policy was not formally abandoned, but it began to be realised that this policy was not achieving its goal: the preparation of national personnel in the administration, the formation of national civil and technical intelligentsia was not always and everywhere achieved. Thus, in the republics of the USSR, as well as in Kyrgyzstan, the supremacy of the Russian people and the Russian language began to prevail, and this situation continued until the years of independence.

